

Uusi oppikirja suomalaisille puhujille.

KAARLO MARJANEN: **Miten oppia puhujaksi?** Puhetaidon opas- ja harjoituskirja. WSOy. Porvoo—Helsinki 1947. 193 s.

Suomalaiset puhetaidon opiskelijat ja opettajat ovat äskettäin saaneet käytettäväkseen uuden, pirteästi ja innostavasti kirjoitetun oppikirjan, jonka tekijä on tunnettu ja tunnustettu puhekulttuurin eturivin mies, yliopistonlehtori Kaarlo Marjanen. Sen jälkeen kun Vihtori Peltonen julkaisi v. 1901 paljon huomiota herättäneen »Puhetaitonsa», josta tosin on ilmestynyt myöhemmin kolmekin, aina jonkin verran uudistettua painosta, ei maassamme ole tältä alalta kirjoitettu mitään mittavampaa teosta. Kaarlo Marjasen nyt julkaisema kirja poistaa sen kipeästi tunnetun puut-

teen, että suomen kielellä ja suomenkielisiin puhujiin sovellettuna ei ole ollut käytettävissämme nykyaikaisia vaatimuksia vastaavaa opaskirjaa.

Huomioon ottaen tekijän tarkoituksen, että kirjan tulisi palvella »ensi ylläkkeenä» etupäässä niitä, jotka haluavat päästä puhetaidon alalla kunnollisesti alkuun, ymmärtää kirjassa viljellyn havainnollisuuteen, helppotajaisuuteen ja joskus pakinamaisuuteenkin pyrkivän tyylin. Tekstiä elävöittävät muutamaiset hyvin valitut kuvat ja piirrookset, mutta havainnollisuus olisi kaivannut vielä joissakin kohdissa lisäkuvia. Nimenomaan puhe-aidon oppaalle on luettava ansioksi se, että kielikuva- ja sanavara-aineisto on sattuvaa ja monipuolista. Tekijä turvautuu toisinaan jopa enemmän tai vähemmän murteentuntuisiinkin sanoihin tai käänteisiin. Sellaisista poimin tähän muutamia: . . . emme tietenkään saa ylittää rajoja, emme päätyä *tekeilyyn* (s. 71), . . . kauniin *surajavasti* soivan *v:n* ääntäessä (s. 73), . . . hengettömistä *pajattamismaneereista* ja lauseenlatelutottumuksista (s. 99), . . . *kaukokurkulta*, pitkällä tähtäimellä (s. 175). Tällaiset kielelliset erikoisuudet tietenkin antavat persoonallista väriä esitykselle, mutta ovatko ne kaikki ilman muuta yleiskielessä hyväksyttäviä?

Tyydytystä tuntee todetessaan, että tekijä käyttää varsin useista puheteknillisistä ja fonettisista käsitteistä niitä uusia nimityksiä, joita jo pitkähkön aikaa toiminut 10-henkinen Äänisanaston toimikunta (mm. tekijä ja allekirjoittanut ovat sen jäseniä) on päättänyt suositella yleiseen käyttöön. Sellaisista mainittakoon tässä seuraavat: *kajetto* (aikaisemmin *kaje*- tai *lisätorvi*), *kajentaa* (aik. *resonoida*, H. Klemetillä myös *kajantaa*), *hukkailma* (aik. *villi ilma*), *täysivärahäinen ääni* (aik. *täysijännitteinen ääni*), *äänes* (aik. *puhdas sävel*, *sinimuotoinen äänivärahähtely*, *äänikomponentti*, *osasävel* ym.), *jäännöslähtymä* (aik. *loppuhenkonen*, *aspiraatio*), *tehottaa* (aik. *korostaa*, *värittää*, *aksentoida* ym.).

Kajetto sanaa on kuitenkin käytetty eri merkityksissä. S. 31 sanotaan: »Ylinnä päämme ala- ja etuosiin asentuneena on *kajetto* . . .», mutta s. 46 selitys kuuluu: »*Kajetto* (so. henkitorvi ja keuhkoputket, nielu, suu- ja nenäontelot yhteensä ynnä vielä eräät pienemmät ontelot) . . .». Edellinen merkitys näyttää kirjassa kuitenkin olevan yleisempi, sama, jota tällä sanalla Äänisanaston toimikunta (sihteerinsä maista. Tepon ehdotuksesta) on alkuaan tarkoittanut ilmaistavaksi. Koska kuitenkin monesti on tarpeen puhua ääntöelimistömme kajeonteloista yhtenä kokonaisuutena, voitaisiin ehkä sopia siitä, että sanaa *kajetto* käytettäisiin yksistään tässä merkityksessä. Samanaikaisesti olisi lisäksi otettava käytäntöön sanat *yläkajetto* 'äänihuulten yläpuolella olevat kajeontelot' ja *alakajetto* 'äänihuulten alapuolella olevat kajeontelot (rintaontelo kokonaisuudessaan, henkitorvi ja keuhkoputket)'.

Tekijä tuntuu varsin voimakkaasti tähdentävän yläkajeton merkitystä äänen kajentamisessa (esim. s. 34), mutta puhuu varsin vähän ja ohimenevästi rintakajeesta, so. alakajeton osuudesta (esim. s. 51). Kokeukseni mukaan on huonosti kajehtivissa äänissä kuitenkin useammin vikana *l a k a j e t o n* kuin yläkajeton heikko tai vajavainen toiminta. Ne harjoitukset, joita tekijä suosittelee, tähtäävät mielestäni liian yksipuolisesti kurkunpään yläpuolella olevien onteloiden »soittamiseen», kun sen sijaan esim. erittäin tärkeät kurkunpään alentajalihaksen kehittämi-

seksi ja sitä tietä rintakajeen ja täysivärahteisyyden voimistamiseksi tarvittavat haukotushengitys- ja haukotusääniharjoitukset puuttuvat kokonaan. On aina muistettava, että yksipuolinen nenäkajeen harjoittaminen on omiaan, varsinkin vasta-alkajilla, kaventamaan ja heikentämään täysivärahteistä äänialaamme, joka tekijänkin mukaan on koko äänenkäyttömme kulmakivi.

Kirjasta ei löydä mitään ohjeita siitä, kuinka puhuja voi määrätä oman puheäänensä normaalikorkeuden (ns. tonus currensin), vaikka tällainen seikka askarruttaa jokaista puhujaa tai sellaiseksi aikovaa. Asian selittäminen olisi ollut lisäksi helposti suoritettavissa. Niinikään ei puhuta siitä, miten laajan osuuden tärkeä täysivärahteinen äänialamme koko n. 2 oktaavia käsittävästä äänialastamme muodostaa. Tällainen täsmällinen tieto varottaisi puhujaa ylemmillä äänialoilla yrittämästä täysivärahteistä äänihuulitoimintaa, josta olisi seurauksena äänen kiristeisyys tai puristeisuus, ja ohjaisi hänen ohennealaansa kohdistuvia harjoituksia oikeaan suuntaan. Puhujan ei tosin tarvitse kiinnittää huomiota kuin *pohjaohenteen* kehittämiseen, sillä keski- ja yläohenne tulevat kysymykseen yksinomaan laulussa.

Kappaleessa »Yleiskielemme ja sen ääntö» puhujan omasta heimo- ja paikallismurteesta ja sen merkityksestä puhuessaan (s. 64) kirjan tekijä aivan oikein huomauttaa: »Jokaisella on oikeus ottaa siitä koko kansan käyttöön soveltuvia, elvyttäviä lisiä yleiskieleen. On kuitenkin muistettava, että tällä, yleiskielellä, on omat lakinsa, oma jatkuvaisuutensa, omat jo vanhat perinteensä ja ainaisesti ajankohtainen tehtävänsä.» Tämä täysin kannatettava periaate jää oppikirjassa kuitenkin käytännöllistä soveltamisyrittystä vaille, ja sen sijasta kehoitetaan turvautumaan tottuneen puhepedagogin apuun. Huolimatta siitä, että tämä kysymys vaatii yhä vielä paljon tutkimista ja puntarointia, olisi sittenkin odottanut näin ensiasteisen olennaisen seikan kohdalla edes joitakin konkreettisia, yleispäteviä ohjeita. Varmaankin tekijä »elvyttävillä lisillä» lähinnä on tarkoittanut kansanmurteillemme ominaista vivahtusrikasta ja usein sattuvasti värittävää melodiaa ja rytmiä. Sellaisenaan minkä tahansa murteen melodis-rytmillinen puoli ei sovellu yleiskieliseen ääntämistapaan, vaan ainoastaan ikäänkuin hillitysti läpikuultavana. Jotkin tältä kannalta eritellyt puhekatkelmaesimerkit olisivat kyenneet opastamaan lukijan oikeille poluille.

S. 90 annettu varotus »liian tiheän iskuttavan ja ainaisen nakuttavan» painotuksen käytöstä olisi saanut tulla paljon voimakkaammin tähdennetyksi, sillä juuri tässä suhteessa aloittelevat — ja ikävä kyllä hyvin monet vaativillakin paikoilla esiintyvät — puhujat rikkovat hyvää esitystapaa vastaan.

Opaskirjan ne luvut, joissa käsitellään mm. sellaisia asioita kuin tiedollista valmistautumista puhujan tehtäviin, sanavalmiuden hankkimista, perustelemista ja todistamista sekä vapaasti pidettävän puheen viimeistelyä, sisältävät mielestäni eräitä merkillepantavia näkökohtia, joita alan kirjallisuudessa en ole ollenkaan tai olen vain hyvin harvoin huomannut mainittavan. Niiden mainitsemiseen ei tässä liene syytä. Sitä vastoin kiinnitän arvostelemaa huomiota vielä eräiden muiden lukujen väitteisiin.

Luvussa »Sanonta. — Ilmaisun tehokkuuden tavoittelu» tehdään kovin suoraviivainen kahtiajako eri tehotuskeinojen välillä (ss. 85—86). Niistä *tautus, painotus ja vauhditus* katsotaan kuuluviksi ns. *älylliseen tehotukseen* ja jäljellä olevat kolme tehotuskeinoa *sointiväri, sävelkulku ja rytmi tunnetehotuksen piiriin*. Vaikka tekijä suorittaakin tämän jaon eräin varauksin, voidaan sanoa hänen ainakin rytmien ja sävelkulun, ja niistä varsinkin ensinmainitun suhteen erehtyvän. Näitä tehotuksen puolia, varsinkin suomen kielen pohjalta tutkiessani olen yhä enemmän vakuuttunut siitä, että nimenomaan *rytmillä* on puheen ajatuksellisen puolen ilmentäjänä vieläkin tärkeämpi merkitys kuin tauotuksella, painotuksella ja vauhdituksella, jotka ovat tietyllä tavalla alistussuhteessa edelliseen. Sävelkululla taas katsoisin ainakin suomen kielessä, jossa se jo primäärisfoneettisesti on läheisesti kietoutunut painokulkuun, olevan jokseenkin yhtä paljon merkitystä äly- kuin tunnepohjaisessa tehotuksessa. Ainoastaan sointiväri on voittopuolisesti tunnetehotuksen palvelija.

Puheen tyyliä käsitellessään tekijä väittää, että »on myös aivan ensiluokkaista kirjoitustyyliä, joka julkisessa puheessa olisi mahdotonta» (s. 162). Esimerkkeinä hän mainitsee Volter Kilven ja Thomas Mannin pitkäjakoisen tyylin. En katsoisi lainkaan olevan mahdollisuuksien rajojen ulkopuolella, että esim. jossakin arvokkaassa ja akateemissävyisessä juhlatilaisuudessa voisi päinvastoin menestyksellisesti käyttää pitkiin rytmijaksoihin perustuvaa puhetyyliä.

Varauksettomasti ei voitane yhtyä myöskään siihen tekijän väitteeseen, että »joukon jäsenenä ollessaan ihmiset kadottavat osan arvostelukykynsä terävyydestä ja tulevat vaikutteille alttiimmiksi» (s. 177). Näin voi käydä, mutta eiköhän ainakin suomalaisia puhetilaisuuksia ajatellen liene useimmiten päinvastoin? Kuulijat ovat joukon jäsenenä kriittisempiä ja ennakkoluuloisempia kuin kahdenkeskisessä keskustelussa. Yleisön edessä esiintyjältä odotetaan viimeistelyä ja harkittua puhetta eikä vain sen perusteella, että hän on puhujapaikalle kiivennyt, antauduta hänen suggerointinsa valtaan. Tilaisuudessa jossa tunnelma jo silloin on viritynyt melkoisen korkealle, kun puhuja astuu esiin, voi sitä vastoin kyllä ilmetä jossain määrin ansaitsematonta suopeutta puhujaa kohtaan.

Yleisarvosteluna sanottakoon Kaarlo Marjasen tuiki tarpeellisesta opaskirjasta, että siitä kauttaaltaan kuultaa samalla keitaa alaansa tunnollisesti perehtyneen ja herkästi tuntevan taiteilijan ote. Erikoisesti ne lukuisat puhetaitoa o m i n p ä i n opiskelevat, joilla ei ole tilaisuutta saada riittävästi pätevän puhepedagogin apua, ottavat kirjan vastaan suuresti iloitin. Sitäpaitsi se soveltuu erittäin hyvin kansan- ja työväenopistojen sekä opintokerhojen tarpeisiin. Koska maamme puhetaidollisen tason kehittämiseen on alettu yhä enemmän kiinnittää huomiota, olisi erittäin toivottavaa, että tekijä ennen pitkää julkaisisi laajemman ja perusteellisemmän oppikirjan, joka olisi tarkoitettu korkeakoulutasoa vastaavaa opiskelua varten.

Antti Sovijärvi.